

Ո՛ր ԻՃԱԲԱՆԵԼՈՒ սէրը անխմանալի
ախտերուն մէկն է : Ո՛րդ կայ որ կար
ծես թէ խօսակցու թենէն համչառներ՝
թէ որ ուրիշի չընդդիմաբանէ . կարծես
թէ կը սպասէ ուրիշի մէկ խօսքը բռնե-
լու որ վէճ բանայ, մտքին վրայ ալ չըլլայ՝

բառին վրայ . ինչպէս որ վիճաբանութիւններուն շատը բառի վրայ է՝ մէկ-մէկու միտք չհասկընալէն կամ հասկընալ չուզելէն : Եւ անուանող երբոր մէյմը վիճաբանութիւնը տաքնայ , կարծիքի տարբերութիւնը մէկդի կը դրուի , ու հասարակօրէն բառերու վրայ կը պտուտի վէճը :

Վիճաբանութեան հիմը ինքնահաւանութիւնն է . բայց վիճաբանասէրը ինքզինքը ինքնահաւանութենէ շատ հեռու ցուցնելու համար , վիճաբանութիւնն է գիտութիւնները ծաղկեցնողը , կ'ըսէ . վիճաբանութեամբ ճշմարտութիւնը դուրս կ'ելլէ , ու ասոր նման պատրուակներ , չմտածելով թէ որչափ տարբեր բան է ճշմարտութիւն փնտռելու խօսակցութիւնը՝ կիրքով վիճաբանելէն , ու չգիտնալով որ մարդս կրից մէջ ոչ բան կը հասկընայ , և ոչ բան մը կրնայ հասկըցընել : Երբոր երկու հոգի տաքցած կասկարմիր կտրած՝ մէկմէկու հետ կը վիճաբանին , խօսքեր կ'ելլէ բերնէնէն որ ամենեւին խնդիրէն դուրս է . հանդարտ կը սկսին , ետքը բանը կը տաքնայ . կռուող կատուններու կը նըմանին , միաւ միաւով կը սկսին՝ մումռումով կը լմնցընեն . թէ որ թաթերնին ալ մէկմէկու վրայ չվերցընեն , լեզունին իրարու կը հասցընեն : Երկուքն ալ մտքերնին դրած՝ որ իրենց ըսածն է ճշմարիտը , մէկզմէկ խօսք չհասկըցող կը կանչեն . թէ որ փնտռես թէ որուն ըսածն է ճշմարիտը , շատ անգամ և ոչ մէկունն է . անոր համար վիճաբանութենէն ետքն ալ իւրաքանչիւրը զինքը յաղթող կը համարի . այո՞ն ալ ո՞չն ալ յաղթող կ'ըլլայ : Երկուքն ալ իրարու խօսքը չէ թէ հասկընալու համար կը լսեն , այլ դէմը խօսելու . անանկ որ բանը ամօթի կը հեծնայ՝ ով որ առաջ լսելու ըլլայ : Եւ տածէ ուրեմն թէ երբ որ մարդս չլսելու համար խօսելու ըլլայ , ան խօսածին մէջը ինչ խելք կ'ըլլայ . թէ որ երկայն մտածելէն ետքն ալ շատ անգամ մարդուս խօսածը խելքով բան մը չէ , հապա թէ որ կիրքով ու առանց մտածելու հարկաւորի ետեւէ

ետեւ խօսքերը բերել՝ վերջին խօսողը ինք ըլլալու համար , ինչ համ հոտ կ'ըլլայ ան խօսածին մէջ :

Երբ զարմանաս երբեմն որ խելացի մարդիկ բարակ բաներու խելք հասցընելէն ետեւ՝ ինչպէս իրարու ըսածը չեն հասկընար : Ստաճառը յայտնի է . վասն զի ան բարակ բաները՝ հասկընալու համար կը լսեն կամ կը կարդան . իսկ վիճաբանելու ատեն՝ մէկմէկու խօսքը դէմը խօսելու համար կը լսեն , ան ալ թէ որ լսեն . ինչու որ իրարու ատեն ալ չեն տար խօսքերնին լմնցընելու . անկաճնին ու լեզունին մէկտեղ կ'ուզեն բանեցընել . չես գիտեր ով է խօսողը՝ ով է լսողը . աւելի ստոյգը ան է որ լսող ամենեւին չկայ , երկուքն ալ իբրեւ թէ պատերուն հետ խօսելին . ներս մտնողը կը կարծէ թէ փորձ կ'ընեն՝ որուն ձայնը աւելի բարձր է ու ով աւելի կրնայ պոռալ :

Երբ ապէս վիճաբանասէր մարդը ինքզինքը ծիծաղելի կ'ընէ , երբոր բերանը ուրիշ խօսք չիմանար , ու յաղթուիլը յայտնի չընելու համար՝ բերած պատճառներդ բաւական չեն համոզելու կ'ըսէ : Եւ ուզէ որ ամէն բանին պատճառը մաթեմատիքական ապացուցի պէս ըլլայ , ու երկու անգամ երկուքդ չորսը նստելու պէս ըլլայ՝ որ զինքը պապանձեցընէ . կարելի է որ վիճաբանութեան մէջ նաև անոր վրայ ալ տարակուսի : Եւ արդ եղած է որ ժամը քանին ըլլալու վրայ տաքցած վիճաբանելու ատենը արեւուն մտնալն ալ տեսնելով՝ արեւը կը սխալի ըսած է :

Եւ ատ դժուարաբժշկելի կ'ըլլայ մարդուս վրայ աս ախտը , թէ որ պզտիկուց չիջանայ ինքզինքը կըթել : Եւ որ մարդս աս ախտէն բժշկելու դեղ մը կայ նէ՝ աս է որ գիտնայ թէ մեծ իմաստութեան նշան է մարդուս իր կարծիքը փոխելը : Ճշմարտութեան գիտութիւնը կը պահանջէ որ մարդս շատ անգամ աս զոհս ընէ . ու աս զոհս ընողներն են որ ան պանծալի անուանուր ժամի կ'ըլլան , ճշմարտութիւնը ըսուելու :